

**LEŻĆ** (87) *vb impf*

*Teksty nie oznaczają é (Cn e pochylone).*

*inf* leźć (17). ◇ *praes* 1 sg lezę (5). ◇ 2 sg leziesz (5). ◇ 3 sg lezie (23). ◇ 1 pl lezi(e)my (3). ◇ 3 pl lażą (17). ◇ *praet* 2 sg *m* -ś lążł (1). ◇ 3 sg lążł (4). ◇ 3 pl *m pers* leźli (8). *m an* laży [wężowie] (1). *subst* laży (1). ◇ *imp* 2 sg leź (1). ◇ *con* 3 pl *m pers* by leźli (1).

*Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.*

1. *Iść powoli, posuwać się, wlec się (przeważnie z zabarwieniem ujemnym); serpere Mącz; adrepere, irrepere, obrepere Calep; inertī a. tardo passu incedere, anili passu procedere, pererrare, perreptare, repere, reptare, identidem tollere a. trahere pedes, tallipedare, (s)tritare Cn (14) : RejRozpr Hv; Serpere etiam dicitur homo, per translationem, Liesć/ Leniwo yść. Mącz [388]b; Obrepo latenter et tacite advenio, sicut et surrepo – Pomału y czicho liezę. Calep 715b, 27b, 563a.*

*leźć do czego* (1): DRabi kiedy ná woynę/ idą/ poškákuią/ A gdy lażą do domu/ rádzi náchrámuią. *RejZwierz* 103.

*leźć za czym* (1): Ale rolnik [...] lezie zá pługiem zgárbiony y krzywy. *KlonWor* 77.

*cum inf* (1): (*marg*) Dobrodzieyftwá szkodliwe. (–) Kozernikowi daż kárty/ dziękuie zá nie/ á komu zálię szkodę vczyni albo też sam w kofzuli lezie ípác. *RejZwierz* 95v.

*W charakterystycznych połączeniach: cicho leźć* (2), *pomału; leźć za pługiem; leźć spać; leźć do domu.*

*Zwrot: »leźć precz«* (1): Więc potym chłop lezye precz *RejWiz* 72.

*W przeni* (5) :

*leźć ku czemu* (1): A gdzie zaczną gniazdo grośse Iuż lezie trochá ku trośse *RejRozpr* C4v.

*W porównaniach* (2): *RejKup* m8v; Abowiem MniŹy thy Źterzy Reguły máią v Źiebie napřednieyŹe y nazacnieyŹe/ Báfilego/ AuguŹtyná/ Benedyktá/ y FránciŹfkká: fktorych inŹe Reguły iáko Záby z błotá láżą/ álbo płyną *KrowObr* 135v.

*Fraza: »oczy [komu] lażą [z czego] przecz [= precz]«* (1): A niełmie Źię podnieŹcz głowa. Y oczy my lażą Źniey przeć Patrząc na tak okrutna rzeć. *RejKup* Hv.

*Zwrot: »leźć wŹpak« = źle postępować* (2): (*did*) Sumnienie Źlychacź/ chwali vŹnanie Kupczowo (–) A prawda yz ŹnacŹ lepiej thak NyzliŹ pierwey wŹytko liał wŹpak *RejKup* p4, m8v.

2. *Posuwać się ruchem pełzającym, czołgać się; repere, serpere Calep, Cn; correpere Calep; perrepere, reptare Cn* (8) : Serpo repo, ventre ingredior, more serpentis incedo – Liezę, czołgam Źie. *Calep* [973]a, [263]a.

**a.** *O ludziach* (1) : muŹi [poddany] klęknąc ná Źiemie/ á potym leść ná brzuchu [przed królem afrykańskim] miecąc Źiemie zálię *BielKron* 450v.

**b.** *O wężach, robakach* (5) : Mącz [388]b; iŹby Źnádniey Źnadź wyrozumieć mogł drogę kędy wąż lezie/ kędy rybá płynie/ kędy pthak leći/ niŹli kędy leći mył á íprawá cŹłowieká młodoŹcią vnieŹionego. *RejZwierz* [121], 163.

*leźć do czego* (1): á przeto wężowie na wioŹnę wychodząc z Źiemie máięcz záćmienie w oczoch/ lażą do korzenia włofkie<sup>80</sup> kopru/ a one<sup>m</sup> Źobie oczy wyciraią *FalZioł* I 51d.

*leźć po czym pod czym* (1): Exgrumo, dicuntur cochleae grumos eruentes, Liesć á mknąc Źie po Źiemie pod skorupą/ albo grubká zyemna. *Mącz* 110d.

*W charakterystycznych połączeniach: leźć do korzenia, za boty, za szyję, pod skorupą, po ziemi; wąż lezie (3).*

**3. Dostawać się, docierać gdzieś; adrepere, correpere, irrepere Cn (60) :**

**a. Wchodzić do wnętrza, do środka czegoś (29) :**

*leźć dokąd [w tym: do czego (2), w co (2)] (4):* Lezie ieden do iámy *RejFig* Bb2; Bo mu fie chce oźrzeć/ opić/ proźnować/ roziewiwfzy gębę iáko woł leżeć/ áno mu muchy w nią lązą. *RejZwierc* 113v; Boć iedno źwirzętá takiego pokoiu fzukáią/ nátkawfzy brzuch lązą w gęfte ízeliny *RejZwierc* 164v, 62.

*W przeni [dokąd: w co (7), pod co (5), do czego (4)] (16) :* Y to nie dla czego inego fáłźwie/ iedno chcąc aby wfzytcy wten błąd lezli/ wktorem lám leży. *BudNT przedm* c2v; Piotr Duchem Bożym ípráwiony [...] wciáfná dziurę leść/y fkorę ítará z fiebie odrzeć [...] y żoná/ dziećmi/ y roskofzami wfzytkiemi wżgárdzić vmyślił. *SkarŻyw* 570.

*W porównaniach (8):* *RejWiz* 104; áni fobie nic pomoc nie możemy/ iedno iáko fłepi záfwdy leść musimy w thy márne á ímrodliwe doły íprofnego fwiátá tego *RejPos* 173, 166, 173; *RejZwierc* 255. Cf »leźć jako świniá we błoto«.

*W charakterystycznych połączeniach: leźć do bárłogu, w błąd, w doł, w dziurę, w upadek.*

*Zwroty: »leźć do błota« (1):* TRzebá fię záfwdze wárowác nam kota/ Nie vpijác fię áni leść do błotá. *CzahTr* Lv.

»leźć w długi« (2): *KlonFlis* D4; Nie czúie fię Pan młody/ chocia lezie w długi. *KlonWor* 56.

»leźć pod sieć« [szyk zmienny] (4): Lezyemy przedfię pod fieć iáko do plew świnié *RejWiz* 104; Nie leź pod fieć w nádzyeię nábycia wiefzszego *RejWiz* 106, 40; á práwie ze wfzech ítron do złego/ iáko kuropátwy pod fieć/ leziemy. *RejZwierc* 255.

»leźć pod skrzydło« = szukać opieki (1): Z fádney ítrony niechcze wfýdło Iáko Pies leze pod fkydło [!] *RejKup* dd8v.

»leźć ([w co]) jako (a. by) świniá we błoto (a. do błota)« [szyk zmienny] (3): *RejWiz* 171v; *RejAp* 2; A ty zápomniawfzy te<sup>go</sup> wfzytkiego/ dobrowolnie záfie lezyefz w vpadek iáko świniá we błoto *RejPos* 106v.

»leźć wśpak [do czego]« (1): A ty przedfię iáko pyes kryiefz przed fłóncem oczy twoie/ á iáko świniá lezyefz wfpák do bárłogu twoiego. *RejPos* 166.

**a. Wchodzić potajemnie w złych zamiarach (8) :**

*leźć do kogo (1):* Thefz pomagál Iacubowy na Rynne gdi pokoffulye do Bednarza lyał *LibMal* 1546/113.

*leźć do czego (1):* Więc kiedy mu doymie głód/ naprzod do ogrodá Cudzego lezie *KlonWor* 34.

*leźć czym (1):* Złodzyey fie pod dom kopa/ drugi oknem lezye *RejWiz* 94.

*W przeni (5) :*

*Zwrot: »dziurá leźć« [w tym: do czego (2), k czemu (1), w co (1)] [szyk zmienny] (5):* Zyczyłbych káfwdemu ták/ k zacności przychodźić/ Sobie pomoc poczćiwie/ nikomu nie ízkodźić. Ale owi co k temu/ práwie lązą dzyurá/ Tyby godno powiefzác *RejZwierc* 67v, 3v; Zowie ie złodzieymi/

zdraycami/ ktorzy dziurámi á niepocźciwie lázà do kołciołow Páńfkich. *RejAp* [13]v, 184; *RejPos* 346v.

**β.** *O błędach w tekście [do czego] (1)* : lecz piáraz głupi mnimał żeby to [słowo z marginesu] do tekftu náležáło/ y ták ie miedzy słowá Apóstołłkie wpifał. Otoż małż zkąd tákowe omyłki do piłmá ś: lázły. *BudNT przedm* b5v.

**b.** *Wspinać się, wdrapywać się na coś lub schodzić z czegoś (o ruchu pionowym); ascendere* *Modrz, Cn; scandere* *Mącz; inscendere* *Cn (21)* : A gdi przyśzło do tego/ że drudzy po onych śpiętych [ludziach]/ iuż z gory leźli/ poczał ten naywyśzzy wołác/ śpiezcie fie *GórnDworz* P5v, P5v.

*leźć na co (14)*: Wiewiorkam śię vtełknió/ Iż im z pracą przychodziło: Závždy ná dąb po żołądź leść *BierEz* O4; *RejZwierz* 71; *KlonWor* 33. *Cf Zwrot.*

*leźć przez co (3)*: *RejFig* Bb8v; Y leźli przez onę łkálę ná rękú y ná nogach áż ná drugą łtronę przeleźli *BielKron* 64v; Turcy [...] przez mury ze wśzytkich łtron leźli do miáłtá *BielKron* 251v.

*leźć po czym (7)*: drudzy [Turcy] łtrzelbą odłtrzelawáli/ áby przełpieczniemy mogli po drábinkách leść *BielKron* 250, 247v, 316; *BielSat* N; *RejZwierc* 65v; *BielSpr* 61v; *BielSjem* 36v.

*W porównaniu (1)*: *Scandere* in subrectum felium modo, Wzgóřę lieść yákoby kot. *Mącz* 370c.

*W charakterystycznych połączeniach: wzgóřę leźć, z gory; na dąb leźć, na drzewo, na wieżę, przez płot, przez skałę, na nogach, na rękú, do miasta, po drabince (drabinie) (6).*

*Przysłowie*: ná drzewo pochyłe. Lázá Kozy z rogámi *RejZwierz* 71.

*Zwrot*: »leźć na mur(y), na wał, na blanki« [w tym: na wał abo na mur (1)] [szyk zmienny] (8:2:1): Ianczàrowie po drábinkách zá tharczám ná mury leźli *BielKron* 248, 316, 316v, 417; *RejZwierc* 65v, 134v, 177v; *BielSpr* 61v; chocia mu każà w oboźie zołtác/ [...] chocia ná wał ábo ná mur leść [seu vallum murosque ascendere] *ModrzBaz* 114v; *KlonWor* 33.

**c.** *Natrętnie, z uporem wciskać się gdzieś, pchać się, wracać do jakiegoś miejsca (10)* : Rownie fie z námi dzyeie/ by lecie z muchámi/ Gdzye im miodem námáże/ tedy lażà lámy. *RejWiz* 168; *RejZwierc* 66v.

*leźć do kogo (1)*: álic fie on [pies] znowu pláfzczy á lezie mardáiąc ogonem do ciebie. *RejZwierc* 92.

*leźć na kogo (1)*: przymowyl dicens.. Iarczy dyabel then namya lessye *ZapMaz VII Z* 17/486v.

*leźć na co [Cf b. Zwrot: RejZwierc 65v.]*

*W przen [w co] (2)* : Gedno łam łiebie łtrois łmiech Iuż znowu załze Lezez wgrzech. *RejKup* m8v; Bo wierz mi iż to wśzytko oboie [pożytek i pochlebstwo] połpołu Chodzi/ á gdy onego obaczà gdzye wołu/ Co iuż w to iářzmo/ lezye á podawa rogi/ Toć mu więc dodawáią ielźcze wietśzey trwogi. *RejWiz* 40v.

*Przen*: *O myśłach, wyobrażeniach, snach; inserpere* *Cn (4)* :

*Fraza*:»śmierć w oczy lezie« (1): Iełłiś młody/ z tyłu śię śmierci zdrádlıwey obawıay: iełłiś łtáry/ otoć iuż w oczy lezie *SkarŻyw* 4.

*Zwrot*: »leźć na oczy, przed oczy, w oczy [komu]« = *versare ante oculos* *Mącz; incurrere in oculos* *Cn [szyk zmienny] (2:1:1)*: Niewim kczemu fwą rzecz chyłys Ale wydze iż ią myłys. Lecz iż leda czo choremu Tak lezie przed oczy iemu. *RejKup* Iv; *Mirabiles imagines obrepunt in animos dormientium,*

Dziwne fantaliye ná oczy lázą łpiącym przes fen/ Márzi fie dziwnie/ bywa też mówiono. *Mącz* 352c, 486b. Cf *Fraza*.

4. [Wychodzić, przedostawać się; tu w przen:

*W porównaniu:* Aczci nie iedno gniew/ ále y ine wády/ by łzydłá z woru lázą/ *philautia, philonikia, philotimia etc.* Te fie w Lubczu znácznie pokázowáły/ y ná wierzch wynurzály. *BudUrząd* 97.]

5. Wypadać (o włosach); *defluere Mącz* (5) : roftą włófi od onego ługu/ y vmocnia włófi niedopuřczáiąc gim leć. *FalZioł* I 137d, I 144b; *Defluit virgini capillus*, Lázą pánnie włófy. *Mącz* 34c; *Glabresco*, Poczináyami włófy lieść. *Mącz* 146a, 7a.

*W charakterystycznych połączeniach:* z głowy leżc; włosy lazq (3).

*Synonimy:* 1. iść, wlec się; 2. czołgać się, smykać się; 3. wchodzić; b. wspinać się; c. pchać się; 5. wypadać.

*Formacje współrdzenne:* doleżć, należć, należć się, obleżć, podleżć, poleżć, przeleżć, przenałeżć, przyleżć, rozleżć się, uleżć, wleżć, wyleżć, wynależć, wynależć się, zależć, zleżć, znależć, znależć się; pozalazać, przelazać; oblezać, przylezać, wylezać; wylażać; łazić, podłazić, przelazić, przyłazić, rozłazić się, włazić, wylażić, złazić.

Cf **LAZĄCY, LEZIENIE**

AL, KN